ئازاد له كۆت و بەندی بەرقەع یان له هەلاواردنی جنسی

نوسەر: ئەفسانەی خاشع
وەرگێر: سەیران رەحیمی

ئەگەر چاویك به سەر بارودوخی ژنان له میژوی ئەفغانستان دا به تایبەت له سەدەیەی رابردو بكەین.دەبینین كه نه تەنیا ئال و گوریك به قازانجی ژنان پیك نەهاتوه بەلكو به دەسەلاتی هیزەكان و بیروبوچونەكانی دواكەوتووی چارەرەشی و هەلاواردنی جنسی زورتر له هەر كاتیكی تر بوه.

زوتر بەو مانایەی كه هەلاواردنی جنسی له كەش و هەوای تەواوی دەسەلاتی زال به سەر كومەلگادا ،ریگەی بۆ هەریمی بنەمالەهایك كردوەتەوه كه روژگاریكی نه زۆر دور له هاوسەنگی له گەل ئەو دواكەوتویەی ئیستا ژنەكانیان رێز حورمەتیكیان بوه.

بو دەسەلاتداران و سەرانی ئەفغانستان میژوی بابەتی ژن،ماڤ و مەزایا و دەورو نەخشی كومەلایەتی ئەو بابەتیكی چكولەبوەو ئەو جورەی كه دەی بینین هەروەها ئەم بوچونه به سەر جەماوەردا زالە.لەم بوچونەدا نه تەنیا ژن به ئینسانیكی تەواو ناژمیردرێ بەلكو پلەوپایەی ئەو له چوارچێوەی كەرەستەیەك بۆ له بەین بردنی پیداویستی جنسی واوەتر پیاو ناروا هەروەها ئامرازیكیشه بۆ بەرهەم هینانی مندالێ.

ژنانی ئەفغانستان چ له نێو كومەلگادا و چ له نیو بنەمالەكانیشیان دا هەمو كاتیك چەوسانەتەوه بەلام بەو ئال و گورانەی كه به سەر ئەم چەند دەیەی رابردودا هاتوه ئەم چەوساندنەوەیه قوژبنهایه كی روتر و توندتری به خویەوه گرتوه.

هەزاران ژن دەست دریژیان كراوەته سەر،بەردەبارن كراون وەكو كەرەستەیك كڕین و فروشتنیان پیی كراوه.ئامریكا و هاوپەیمانەكانی بەلینیان دابوو كه شەری ئەفغانستان رزگاری ژنانی بەدواوه دەبیێ.كاتیك كه هیزی نیزامی ئامریكا هیرشی كرده سەر ولاتی ئەفغانستان ریبەرانی ئەم ولاته لەوانه سەروك كومارەكەی جورج بوش سەركوتی ژنانی به كەلك وەرگرتن له تالبان دەست پی كرد.به سەرنج دان بەم روانینه چەند حەتوو دوای هێرشی هیزەكانی نیزامی خانمی بوش وتی:ژنانی ئەفغانستان ئیتر له مالەكانیاندا یەغسیر نابن.بەلام ئیستا دوای دو سال ونیو له روخانی دەسەلاتداریەتی دواكەوتوی عەشیرەتی ئیسلامی تالبان،دەولەتی بیێ ناوەروكی ئەفغانستان به ریبەری دەست و پەیوەنده به كریگیراوەكان نه تەنیا له بابەت چاك بونەوەی كارو بارودوخی ژنان بەرەوپیش نەچوه،بەلكو به پەسەند كردنی یاساكانی دواكەوتووی پشت ئەستوور به شەرعی ئیسلام زنجیرەكانی كویلەتی له هەر كات زیاتر له دەست و پیی ژنان ئالاندوه.

بەلام بوچوونی درويينەی زال به سەر ئازادی ژن كه تابلوكەی له هەرچی دۆكان و بازاردا هەلواسراوه و هەر روژه له میدیاكاندا كەلكیان لێ وەردەگریت و پروپاگەندەی بۆ دەكرێ،بەلام له روانگەی خەلكی ئازادیخوازو كومەلگەی نیۆنەتەوەیەوه هەولیكی بیێ هویه بۆ سەر پوش دانان له سەر راستیەكان شەر له دژی تروریزم (شەری ساردیدوینی ئامریكا)بوه هوی رۆخانی _تالبان_بەلام دواكەوتووی مەزهەبی و خوازیارانی ئەم بوچونه كه هوكاری سەرەكی و گەورەی و چارەرەشی ژنانی ئەفغانستانه كه له سایەی

سەری یارمەتیە بێ وچانەکانی ئەرباب (ئامریکا)هەر وەها هێزی لە دەست دایە و لە سەر چارەنوسی کومەلگا لەوانە ژنان زاڵە.
ژنان لە زوربەی ناوچەکانی ئەفغانستان لەوانە کابول هیشتا ناچارن بەرقع لە بەر بکەن و لە بەشداری و هەلسورانی کۆمەلایەتی بی بەشن.هیشتا دێوەزمەهاییکی وەك سەیاف ،شنواری،رەبانی،پیری گیلانی،سەبغەتولا،و....... بەو بوچونە دواکەوتوانە بە رونی و بە ئاشکرا رو بە ژنان دەلین کە ئیوە عەقاتان تەواو نیە و مافیکی بەرابەر و یەکسانتان لە گەل پیاوان دا نیە.
زوربەی کچان دوای سوتانی کتیبەکانیان لە لایەن کەسە ئیسلامیەکان و چاوترسن کردنی خۆیان و بنەمالەکانیان ناوێرن بچن بۆ خویندنگا.
لە روژئاوای ئەفغانستان لە وەلایەتی هەرات فەرامینی ئیسلامی ئیماراتی تالبان بە کردوە دەر دینن.کچان لە کوچەو کولانەکاندا بە زورەملی دەیانبەن بو تاقیگاکان هەتا پەردەی کچینیان بە تاقی بکەنەوە .ئیش و هەلسورانی ژنان لە ریکخراوەی نەتەوەیەك گرتوەکان و دامەزراوە ناحوکمیەکان قەدەغەیە.
هیشتا کیشەی بلاو کردنەوەی گورانیەکانی ژنان لە تەلەفزیونی کوماری ئیسلامی ئەفغانستان کوتای نەهاتوە.بازاری کڕین و فروشتنی ژنان وەکو کەرەسەیەك هەر باوە .سات و سەودای دەلالی بەربلاوتر لە هەرکاتیکی ترە .ئەو کەسەی کە چەکی پییێە بە سەربەستیکی تەواوە ریزو حورمەتی خەلك لە ژیر پێدەنی.لیرەدا چەن نمونەیەك لە ئازادی ژنان لە ولاتی ئەفغانستان باس دەکەین کە لە سایەی سەری ئینسان دوستی پەریەکان و پەیام هینەرانی بەشەریەت بە بەژنیان براوە زیاتر هەست بە قولایی ئەم کارەساتەو بارودوخی راستەقینەی کویلەتی ژنان دەکەین کە تا چ رادەیکە.شەکیبا ئەو کیژە لاوە بو کە تەنیا 19 سال لە بەهاری ژیانی تیدەپەری ئەو لە نارەزایەتی بە زەواجی زورە ملی خۆی ئاگر تی بەردا.شەکیبا بە رشتنی 5لیتر نەوت بە جەستەی خویدا کوتای بە ژیانی هێناو بەو کارەی سەلماندی کە مردن زور باشترە لە ژیانی کویلەتی .شەکیبا یەکیك لە سەدان ژنی لاوی ئەفغانیە کە لە نارەزایەتی بەوەی کرین و فروشتنی پی نەکری خۆی دەسوتینی.،بنەمالەکەی شەکیبا ئەویان لە بڕی 10هەزار دولار فروشتبو بە پیاویکی 28 سال تەمەن،شەکیبا لە وتوویژیکی تەلەوزیونیدا ئاوا دوا"بنەمالەکەم منیان فروشتبو ئیتر من نەمەدەزانی چی بکەم شەکیبا کە 92لە سەدی جەستەی توشی سوتاوی ببو سێ حەوتو دوای ئەم وتوویژە گیانی لە دەست دا.شەکیبا لەم بابەتەدا بە تەنیا نیە لەو شارەی کە ئەو لە دایك بوە واتە شاری هەرات لە 6مانگی سەرەتای سالی پیشودا 100ژن خۆیان سوتاندوە(هەلبەت لە ئامارە رەسمیەکاندا ئەم ژمارەیە 52کەس راگەیندراوە).
دوو سال و نێو پیش ئەمرو بەر لە روخانی رژیمی تالبان لە زوربەی کۆی راگەینەرەکانی جیهانی وینەهایك لە ژنان و کچانی ئەفغانی بلاو کرایەوە کە لەواندا ژنان بەرقەعەکانیان بەو مانایەی کە لە کوت و بەندی هەلاوالادنی جنسی رزگاریان بوە توڕ هەلدەدا وە هەروەها ئەو کچولانەی کە بو یەکەم جار لیو بە بزە دەچونە سەر وانەکانی دەرس وتنەوە ،بەلام ئەمانە هەموی روالەتی شتەکان بوون.
لە راپورتەکانی ریکخراوی" kindwomen"لە بابەت هەلومەرجی ژنان هاتوە، ژنان هیشتا ناتوانن بە تەنیا لە مالەکانیان بچنە دەرەوە مافی ڕا دەربرینیشیان نیە.تەنیا سێ لە سەدی کچان و سی و نۆ لە سەدی کوران لە ماف فیر کردنی سەرەتای بەهرەمەندن .کچان بە زورەملی بە شو دەدرین یان باشتر وایە

بلێن دەفروشرین .ئەفغانستان ناسی سویدنی پتر هوکستروم لەم بارەیەوە دەلی بارودوخی 90 تا 95 لە سەدی ژنان دوای روخانی تالبان چاك نەبوەتەوە .

بیرو بوچونی قولی دواکەوتوانە هیشتا لە زوربەی دیهاتەکاندا باوە هەر لە بەر ئەم هویانەشە ژیانی بنەمالە ،پەیوەندی نیوان ژن و پیاو ،بارهینانی کچان و کوران بابەتیکی عەشیرەییە.

ئەوانی کە باسمان کردن نمونەهایك بو لە هەلاواردنی جنسی کە لە دژی ژنان بەریوە دەچن تا کاتیك کە یاسا شەرعیەکانی ئیسلامی بە سەر بیرو زەینی خەلکدا زال بیت وە ئەم بوچونانە لە سەرەوەی ئیدارەی کارو باری کومەلگا بیت ئاشکرایە کە هیچ ئال و گوریك لە بارودوخی ژنان پیك نایەت. ولاتی ئەفغانستان بو تی پەربون لەو جەهەنمەی ئیستا پیویستی بە یاسایکی سکوولارە.

کومەلگاییکی مەدەنی کە لەودا کەسەکان جیاواز لە جنسیەتیان وەکو شارومەندیك ریزیان لی بگیریت.ئەگەر چاویك لە پەسەند کراوەکانی ئەم یاسایە بکەین ئەوەی کە پەیوەندی بە ژنان و مافەکانیانەوە هەیە دەبینین کە ئەم گەلالەیە بە سرنج دان بە روحی زال و دەسەلاتەکەی (شەرعی ئیسلام) هیچ مافیك بۆ ژنان لە بەر چاو نەگیراوە .ئەم یاسایە ریگەی بۆ بوچونەکان و لیکدانەوە ئاینیەکان لە ڕوانگەی ئیسلامیەوە کردوەتەوە .

ئەم یاسایە لە هیچ دیڕیکیدا باسی لە قەدەغە بونی زواجی زورەملی فروشتنی کچان نەکردوە .نە تەنیا دژایەتێکیشی لە گەل ئەم کردوانەدا نیە بەلکو لە ژنان و کچانیك کە مل کەچی ئەم کردەوانە نابن پشتیوانیش ناکات. وە هەر وەها دژایتیکیشی لە گەل ئەوە نیە کە ئەم ژن و کچانە بە تاوانبار بناسرین و بدرینە بەر ئازارو ئەزیەت و ئەشکەنجەوە.لە هیچ شوینیکی ئەم یاسایەدا نەهاتوە کە ماف ئیش کردن لە شەرایەتی یەکساندا ،حەقدەستی یەکسان لە بەرانبەر کاری یەکساندا ،بەشداری کومەلایەتی یەکساندا بو ژنان لە بەر چاو بگیریت .ئەم یاسایە توندوتیژی لە نیو بنەمالەدا لە دژی ژنان و دەسدریژی جینسی بو سەر ژنان و مندالانی کچ بە تاوان نازانی.دەستدریژی جنسی بو سەر ژنان نە تەنیا بە تاوان نازانی بەڵکو لە روانگەی پیاوسالاری زالەوە قامکی سەرزەنشت بۆلای ئەو ژنانەی کە قوربانی ئەم دیاردەیە بوون رادەکێشێ و بە هۆکاری فەسادیان دەزانێ و بەرەو سیا چاڵ وزیندانیان بەرێ دکات بەو جۆرەی کە لەم یاسایە دا گونجاوە لە بابەت قەتڵە ناموسییەکانەوە کەهەمو رۆژێك لە ژنان و کچانی لاو قوربانی دەگرێت هیچ یاسایەك لە بەرچاو نەگیراوە بەڵکو بە پشت بەستن بە بیرو بوچوونی کونوو دواکەوتوو بواری پیك هینانی جینایت لە دژی ژنان بەبیانووی پارێزگاری لە ناموسو شەرەف بنەمالە خوش دەکات و بەجوریك یاسایی و پاساوی دەکات هەلاواردەنی جنسی کەبە شیوەگەلی جوراجور چ لە نیو بنەمالەداو چ لە ئاستی کومەلگادا لە دژی ژنان دەکری ئیدانە ناکات تەنانەت رەسمیەتیشی پی دەدات.

بە پی پەسەند کراوەکانی ئەم یاسایە ژن ناتوانی کەسایتیەکی سەر بەخۆ بێت. وەکوو ملکی پیاو دژمیردریت لە پیاو وەکوو سەرپەرشتی ژنان نێو دەبن. لەئاکام دا ئەوەی کە ژن ماف شارومەندی نیەو نایشتوانی وەکوو سەرکومار هەڵبژیردەری چوونکە ئەم بابەتە لە سەلاحیەتی جنسی ئەو بەدەرە ئەو کە یاسایەکی مەدەنی و ئازادی ژن دەستەبر بێت زۆرتر وەك گالتەیك وایە. هیشتا لە بەشیکی بەر بەلاوی ئەم ولاتە شەڵاق لی دانوو بەردەباران کردن هەر باوە. هەر چەند کە لە بەر کردنی بەرقەع زۆرە مەلی نیە بەلام ژنان ناویرن لە سەریان لابەرن. ئەوەی کە ژنان دوای روخانی رژیمی ئیسلامی تالبان دەتوانن لە

دەروی مالدا ئیش بەکن شەتیکی باشە بەلام نابی ئەوش لە بیر کین کە ئەم ئیشانەی کە ژنان دەی کەن وەکوو ئیشکی بی ئەرزەش دەژمردین ولا تی ئەفغانستان وەلاتیکە کە لەسەر ئەسایکی دژی ژن بنیات نراوە. لە بەشیکی بەر بەلاو لە ولاتدا شەری گەورەکان و دەسەلاتداران زالە کە ئاساکانی شەرعی ئیسلام هەر وەکوو رژیمی تالبان بەریوە دەبن. ئەگەر ژنان حیجاب نەپوشن سەرپیچی بکەن دەکەونە بەر توتد و تیژییەوە. زۆربەی ژنان هیشتا چارشێوەکانیان هەر بەسەرەوەیە. یاسایك نیە کە بەشداری ژنان لە کارو باری سیاسی کومەڵگادا تەزمین بکات. سالی رابردوو نزیکەی هەزارژن لەکابول لە دەوری یك کوو بونەوەو خوازیاری لاچوونی زواجی زورەملی بوونوو قەتع نامەیك یان لە بارەیەوە پەسند کرد بەلام ئەوەی کە لە کردەوەدا نیشان دەدریت لە لایەن هێزەکانی سەرکیەوە پیشتیوانی یان لی دەکری کویلەتی جنسییە.

زۆربەی ژنان بە تایبەت کچان لە تەمەنی زورلە خوارەوە بەشوو دەدرین یان باشتر وایە بەلین لە لاین بەنەمالەکانیانەوە دەفروشرێن. قاچاقی ژنان و مەندلان رۆ لە زیاد بوونە کچان لە ئەفغانستان دەرفیندرین و لە رێگای پاکستانەوە بە مە بەستی لەش فروشی دەبرین بو ولآتانی ئوروپایی.تەنیا15لەسەدی زنانی سەرووی 15 سال دە توانن بنوسن وبخویننەوە–زۆریەك لەبنەمالەکان لەوەیمندالیکجیان هەیەخویان بە سە ر شوردەزانن بەتایبەت ئەوبنەمالانەی کە مندالی کوریان نیە. وەزارەتیدادیکوماری ئە فغانستان بە پشت بەستن بە یاساکانی شەرعی ئیسلامی هیشتا کەسایەتیکی سەربەخو بوژنان بەروا نازانی ژنان ناویرن هاوسەرکانیان خویان هەلی بژیرن تەنانەت ئیزنی ئەوشیان نیە داوای جیابوونەوە لەپیاوەکانیان بکەن و پەیمانی زەواجەکەیان هەلوەشینەوە.

یان بتوانن رەخنە لە هاوسەرکانیان بگرن ئەگەر بە پیچەوانەی ئەمانە هەلسووکەوت بکەن بەتاوانی بی ئابروویی سجیان دەکەن لە سال دا 16 هەزار ژن بەهوی مندال بوون و کاتی سکپری گیانیان لە دەست دەدەن کە ئەم ئامارە دووهەمین رەقەمی مردن لە ئاستی جیهاندایە. ریکخراوی لی بردونی نیونەتەوەیی لەم بارەیەوە دەلی: هەلو مەرجی ژنانی ئەفغانستان دوای روخانی تالبان زۆر خراپە. لەم ولاتەدا ژنان هیشتا دەکەونە بەر دەست دریژی جنسیەوە .

سەرچاوە: مالپەری عەسری جەدید